

LINA PETROŠIENĖ

Klaipėdos universitetas

TAUTOSAKOS RINKIMO IŠTAKOS ŠILUTĖS APYLINKĖSE: OBJEKTO IR KONTEKSTO SAŪVEIKA

The Beginnings of Folklore Collecting in the Environs of Silute:
The Interaction between Subject and Context

SUMMARY

The article discusses the first period of documenting Lithuanian folklore in East Prussia from its beginnings in the 18th century up to the 20th century. The melodies of Lithuanian songs documented in the 19th century in the environs of Silute – a small and relatively peripheral territory during the period under study – are analyzed. The study found that those most interested in Lithuanian folklore and language in East Prussia at that time were the initial, non-Lithuanian, scholars of Indo-European studies whose attitude and initiatives mobilized the rural intelligentsia as well. This cooperation laid the tangible foundation for Lithuanian folklore and ethno-musical studies. Defects in methodology for documenting folkloric musical material in the 19th century, however, raise many problematic questions. These questions are addressed by comparison of the Lithuanian songs of the 19th and 20th centuries. Study of the musical material of the Silute region leads to the formulation of an hypothesis about the survival of the ancient stratum of local folklore into the 19th century, its existence alongside the invading German secular and religious worldview, and its gradual extinction. The ancient musical stratum was “covered up” by the newer, because a specific portion of songs popular with and sung by the East Prussian Lithuanians have not been found in the 19th century, or perhaps were never there at all.

SANTRAUKA

Straipsnyje aptariamas pirmasis lietuviškos tautosakos fiksavimo Mažojoje Lietuvoje tarpsnis nuo ištakų XVIII a. iki XX a. pradžios. Analizuojama nedidelėje ir tiriamuoju laikotarpiu santykinai periferinėje teritorijos dalyje – Šilutės apylinkėse – XIX a. užrašytų lietuviškų dainų melodika. Tyrimas atskleidė, kad to

RAKTAŽODŽIAI: tautosaka, liaudies dainų melodijos, muzikinis folkloras, Mažoji Lietuva, Šilutė.

KEY WORDS: folklore, folksong melodies, musical folklore, East Prussia, Silute.

meto Mažosios Lietuvos lietuvių folkloru ir kalba labiausiai suinteresuoti buvo nelietuvių kilmės indoeuropeistikos mokslo pirmieviai, kurių požiūris ir iniciatyvos išjudino ir provincijos inteligentiją. Bendradarbiavimas padėjo apčiuopiamą pagrindą lietuvių folkloristikai bei etnomuzikologijai. Tačiau XIX a. folklorinės muzikinės medžiagos fiksavimo metodikos trūkumai kelia daug probleminių klausimų, į kuriuos siekiama atsakyti lyginant XIX ir XX a. užrašytas lietuvininkų ir kitų lietuvių dainas. Tیرtoji Šilutės apylinkių muzikinė medžiaga leidžia formuluoti mintį apie senesniojo lokalinio folklorinio sluoksnio gyvavimą XIX a., jo sambūvį su besiskverbiančiu vokiškuoju pasaulietiniu ir religiniu bei palaipsniui vykusį nykimą – du penktadaliai dainų nebeturi atitikmenų XX a. ir lietuvininkų, ir lietuvių dainuojamojoje tautosakoje. Atrodytų, kad senesnįjį klodą „užklojo“ naujesnis, nes tam tikros XX a. lietuvininkų dainuotų populiarių dainų dalies XIX a. neužfiksuota, o gal jų ir nebūta.

Dvasinės kultūros reiškinių tyrinėjimui svarbi ne tik konkretaus objekto įvairiapusiška analizė, bet ir tai, kokiame kontekste jis egzistavo, kaip laikui bėgant keitėsi. Retrospektyvus žvilgsnis į Mažosios Lietuvos lietuvininkų dainuojamąją tautosaką, jos fiksavimo istoriją suponuoja mintį, kad domėjimasis folkloru, etnografija, lietuvių kalba patyrė pakilimus ir atoslūgius, ypač priklausė nuo istorinių aplinkybių ir Prūsijos / Vokietijos valstybės bei bažnyčios vykdomos politikos. Ideologinės nuostatos, be kitų dalykų, lėmė ir vieną iš svarbiausių – mokslo ir mokymo centrų, kultūrinių draugijų, inteligentijos veiklą. Iki XX a. pradžios tokie centrai Mažojoje Lietuvoje buvo Karaliaučiaus universitetas, Tilžės gimnazija, Tilžės Lietuvių literatūrinė draugija. Juose dirbusių asmenybių interesų sritys, aukštas išsilavinimo lygis, gebėjimas į kultūrinę veiklą įtraukti krašto šviesuolius iš esmės padėjo pamatą ir lietuvių folkloristikos mokslui.

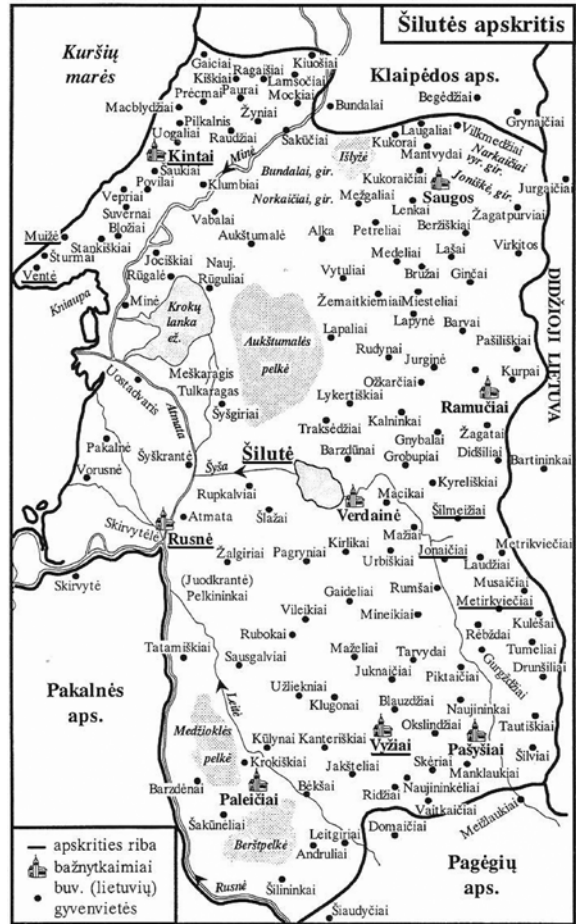
XX a. pirmosios pusės istoriniai įvykiai, lietuvininkų apgyventų žemių padalijimas dviem valstybėms – Vokietijai ir Lietuvai – iš esmės pakeitė kultūrinę padėtį Mažojoje Lietuvoje. Karaliaučiaus universiteto mokslininkų dėmesys lietuvių kalbai ir kultūrai slopo, tauto-

sakos rinkimo darbas Karaliaučiaus krašte (dabartinėje Kaliningrado srityje) ilgainiui visiškai nutrūko. Klaipėdos krašto faktinė priklausomybė Lietuvos respublikai keitė vietos kultūros politiką. Intensyviau pradėjo reikštis bręstanti Mažosios Lietuvos lietuvių savimonė, išjudinusi tautinį judėjimą ir Didžiojoje Lietuvoje, vis aktyvenė tapo lietuvininkų arba proletuviškai nusiteikusi inteligentija. Į tautosakos rinkimo darbą pamažu įsitraukė pavieniai lietuvių etnografai, folkloristai, kompozitoriai ar šiaip tautosakai prielankūs asmenys. Ilgainiui Klaipėdos krašte kultūrinės traukos centrais tapo Klaipėda, Šilutė, ilgą laiką Rytų Prūsijos provincijoje buvę periferinėmis Karaliaučiaus apygardos Klaipėdos (Memel) ir Šilutės (Heydekrug) apskritimis.

Mažosios Lietuvos folkloro fiksavimo raidos retrospektyvoje išskirtini du–trys laikotarpiai: nuo ištakų XVIII a. iki Pirmojo pasaulinio karo XX a. pradžioje, tarpukario laikotarpis tarp Pirmojo ir Antrojo pasaulinių karų ir tarpsnis nuo Antrojo pasaulinio karo iki šių dienų. Šie laikotarpiai, juos susiejant su visa Mažosios Lietuvos teritorija, asmenybių veikla ir kt. surinktosios medžiagos požiūriu yra kiekybiškai ir kokybiškai netolygūs.

Pavyzdžiui, XIX a. folkloras rinktas visoje Mažojoje Lietuvoje, tačiau gausa ir įvairovė išryškėja pietinėje dalyje, t. y. dabartinėje Kaliningrado srityje. XX a. šioje teritorijoje lietuviško muzikinio folkloro jau nebeužrašyta. Tuo tarpu Klaipėdos krašte XIX a., kuo toliau į šiaurę, tuo medžiagos surinkta mažiau. Pavyzdžiui, pirmąją ir vienintelę dainą Priekulėje 1846 m. užrašė E. Gisevičius. Gausiausią pluoštą dainų Klaipėdos apylinkėse pirmasis 1879–1887 m. užrašė (beje, muzikiniu požiūriu gana tiksliai) A. Bezenbergeris. XX a. folkloras fiksuotas jau tik Klaipėdos krašte ir dėl objektyvių priežasčių (pirmiausia organizuoto ir planingo atitinkamų institucijų darbo) medžiagos, lyginant su XIX a., yra daug daugiau.

Šiame straipsnyje aptariamas būtent pirmasis tarpnis iki XX a. pradžios pasirenkant nedidelę ir tiriamuoju laikotarpiu santykinai periferinę Mažosios Lietuvos teritorijos dalį – Šilutės apylinkes¹ ir jose XIX a. užrašytas 34 (32)² lietuvininkų dainas³. Daugiausiai dainų užrašyta Rusnėje (10), Peilėje Muižėje (7), Šilutėje (6) ir Kintuose (5), pavienės dainos fiksuotos Ventės rage (1), Jonaičiuose (1), Šilmeičiuose (1), Metrikviečiuose (1), Vyžiuose (1) ir nenurodytoje vietovėje į rytus nuo Šilutės (1). Gausiausią pluoštą dainų sukaupė P. von Bohlenas – 26 vnt., tačiau 12 iš jų priklauso ir ankstesnę datavimą turinčiam L. Rėzos literatūriniam palikimui. Rankraščiuose esančios informacijos

1 pav. Šilutės apskrities žemėlapyje pažymėtos vietovės, kuriose XIX a. užrašytos lietuviškos dainos su melodijomis⁴

pagrindų L. Rėzai priskirtinos 14 dainų. A. Bezenbergeris užrašė keturias dainas, dvi A. Schleicheris. Dainų užrašymo laikotarpis apima 1825–1880 metus.

Laiko ir erdvės požiūriu „iškirptas“ gabalėlis iš visos lietuvininkų dainuojamosios tautosakos – tarsi skerspjūvis, tikėtina, leisiantis patikrinti jau esamus apibendrinimus⁵ ir, įsigilinus į kontekstą, parodyti aiškesnę dainuojamosios tautosakos būklę XIX a. bei, pasitelkus lyginamąjį bei retrospektyvius metodus, atskleisti jos raidą.

ASMENYBĖS IR JŲ TAUTOSAKINĖ VEIKLA

Prūsijos karalystės administracinių sričių vadovų valia skelbti kai kurie regioninei kultūrai palankūs nutarimai, potvarkiai veikė vietinės inteligentijos nusistatymą jos atžvilgiu bei kūrė prielaidas veiklos kryptims⁶. Kultūrinei veiklai įkvėpė ir XVIII a. pab.–XIX a. pradžios vokiškojo romantizmo dvasia. Mažosios Lietuvos lietuvių dainuojamoji tautosaka buvo ne tik renkama, bet, labai svarbu, ir publikuojama, verčiama į vokiečių kalbą. Jau XVIII a. lituanistiniuose mokslo darbuose lietuviškų dainų tekstai buvo pateikiami kaip sektingas gražios, taisyklingos kalbos pavyzdys⁷.

Kiek vėliau lietuviškų dainų tekstai publikuoti vokiečių poezijos almanachuose⁹ bei įvairių Europos tautų liaudies dainų rinktinėse¹⁰.

1829–1866 m. Karaliaučiuje ėjusiame periodiniame šviečiamojo pobūdžio leidinyje „Preussische Provinzial Blätter“, nuo 1846 m. pervardytame „Neue Preussische Provinzial Blätter“, be kitų dalykų, buvo publikuojama ir lietuviška tautosaka (beje, prūsiška, vokiška taip pat). Taip išsaugota labai svarbi dvasinio paveldo dalis bei padėtas apčiuopiamas pamatas moksliniams tyrinėjimams.

Ypač reikšmingas XIX a. tapo Europos kalbotyros mokslo korifėjų (ypač minėtini A. Schleicheris, A. Bezenbergeris) išreikštas požiūris į lietuvių kalbos svarbą indoeuropeistikai, jų siekis mokytis šios kalbos natūralioje lietuviškoje aplinkoje. Taip užsimezgė mokslininkų bendradarbiavimas ir su provincijos inteligentija, ir su žmonėmis, kurie savo praktikoje ir atmintyje laikė kalbos ir tautosakos lobius.

XIX a. pirmojoje pusėje Vakarų Europos šalių etnologija, folkloristika kaip mokslo šakos, jų teorija ir metodologija dar tik formavosi. Tad naudojantis XIX a. surinkta folklorine medžiaga tikėtis fiksavimo precizijos, pilnos informacijos apie pateikėjus ar platesnį kontekstą neįmanoma. Dar daugiau, rankraščiais buvo gana laisvai dalijamasi, daromi jų nuorašai, kartais nurodomas ne pirminis šaltinis ar asmuo, iš kurio gautas rankraštis. Taip atsirado nemaža tautosakos vienetų, kurie yra identiški, tačiau skiriasi jų užrašytojas, užrašymo vieta, metai (žr. 2 išnašą).

2 pav. 1775 m. Karaliaučiuje leisto almanacho „Preussische Blumenlese“ titulinis puslapis⁸

1 lentelė. Šilutės apylinkėse XIX a. užrašytos dainos (variantai, žinomi tik Mažojoje Lietuvoje, žymimi ML, visoje Lietuvoje – žymimi L)

Dainos užrašymo vietovė, vienetų skaičius	Paplitimas (L / ML)	Dainos pavadinimas	Publikacija, archyvas / rinkėjas / siuntėjas, užrašymo metai
Peilė Muižė (7)	L	Aš vargdienėlė	RD II 66, Rėzos arch., atsiuntė Beerbohmas, 1827; BDB 175, Bohlenas, 1827; PrBl 1833 IX, p. 515–516
	ML	Anksti rytą kėliau	RD II 97, Rėzos arch., atsiuntė Beerbohmas, 1827; BDB 182, Bohlenas, 1830
	L	Ui ui aš nuvargus	RD II 99, Rėzos arch., atsiuntė Beerbohmas, 1827; BDB 95, Bohlenas, užrašymo metai ir vietovė nenurodyta; NPrBl 1859 IV, p. 221
	L	Aš slūžijau pri savo pono	BDB 138a, A. Schleicheris, 1852
	L	Anksti rytą kėliau	RD II 122, Rėzos arch., atsiuntė Hertelis, Aulavėnai, 1828; BDB 155a, Bohlenas, 1835; NPrBl 1860 V, p. 367
	ML	Kelkitės, vaikai, jau ziegoris trys	BDB 306, Bohlenas, 1832; NPrBl 1858 I, p. 306
	ML	Parbėg laivelis	BDB 335, Bohlenas, 1833; RD II 92, Rėzos arch., atsiuntė anonimas 1825–1830
Rusnė (10)	ML	Šunys loja, čia vėruoja	RD II 11, Rėzos arch., atsiuntė Schimmelpfennigis, 1827; BDB 172, Bohlenas, 1830
	L	Nekukuok, gegele	RD II 38, Rėzos arch., atsiuntė Kriegeris 1825–1830; BDB 232, Bohlenas, 1832; NPrBl 1861 VIII, p. 176
	ML	Rėdykit greitai	RD II 51 Rėzos arch., atsiuntė Kriegeris 1825–1830; BDB 210, Bohlenas, 1833
	L	Miegužio noriu	RD II 54, Rėzos arch., atsiuntė Schimmelpfennigis, 1827; BDB 97a, Glogau, 1847, užr. apie Tilžę; NPrBl 1849 VIII, p. 416

1 lentelės tęsinys

Dainos užrašymo vietovė, vienetų skaičius	Paplitimas (L / ML)	Dainos pavadinimas	Publikacija, archyvas / rinkėjas / siuntėjas, užrašymo metai
	L	Po mano tėvo stiklo langeliu	RD II 101, Rėzos arch., atsiuntė Kriegeris 1825–1830; BDB 287, Bohlenas, 1832
	ML	Kas tas miežio grūdas	RD II 116, Rėzos arch., atsiuntė Kriegeris 1825–1830; BDB 344, Bohlenas, 1830
	L	Šiandien mes gersim	RD II 128, Rėzos arch., atsiuntė Kriegeris 1825–1830
	ML	Ant ko nusiziūrėjai	RD II 143, Rėzos arch., atsiuntė Schimmelpfennigis, 1827; BDB 206, Bohlenas, 1830
	L	O ir atjojo	BDB 149c, Bohlenas, 1835
	ML	Ui ui Dievuži	BDB 256, Bohlenas, 1830; NPrBl 1861 VII, p. 75
Ventės ragas (1)	ML	Parbėg laivelis	RD II 92, Rėzos arch., atsiuntė anonimas 1825–1830; BDB 335, Bohlenas, 1833
Kintai (5)	L	Aš neprastas	BDB 272, Bohlenas, 1833
	ML	Ei bernyti mano	BDB 273, Bohlenas, 1832
	L	Kukuoj gegužė žalioj girioj	BDB 324, Bohlenas, 1832
	ML	Yra visi didi	BDB 329, Bohlenas, 1832
	L	Taiso giružėje	BDB 348, Bohlenas, 1832; NPrBl 1865 X, p. 383
Šilutė (6)	L	Kad ir aš žinau	BDB 176, Bohlenas, 1835
	ML	Tai tau, tai tau, sūnyti	BDB 253, Bohlenas, 1832
	L	Suderėjau aš darželį	BDB 294, Bohlenas, 1830
	L	Labas vakars, pon gaspador	BDB 305, Bohlenas, 1832

1 lentelės tęsinys

Dainos užrašymo vietovė, vienetų skaičius	Paplitimas (L / ML)	Dainos pavadinimas	Publikacija, archyvas / rinkėjas / siuntėjas, užrašymo metai
	L	Ei, atjoj bernytis	BDB 322, Bohlenas, 1832
	ML	Aš parduosiu visus rūbus	BDB 357, Bohlenas, 1834; NPrBl, 1858 II, p. 365.
Vyžiai (1)	L	Augin tėvas du sūnyčių	Nepublikuota ¹¹ , A. Schleicheris, 1852
Į rytus nuo Šilutės (1)	L	Šėriau žirgelį į strajelį	BDB 107a, Bezenbergeris, 1880
Šilmeižiai (1)	L	Po mano tėčio	BDB 91a, Bezenbergeris, 1880
Metrikviečiai (1)	L	O ir atjojo	BDB 149f, Bezenbergeris, 1880
Jonaičiai (1)	L	Ant aukšto kalnelio	BDB 316a, Bezenbergeris, 1880

Liudvikas Rėza (Rheza 1776–1840). Lietuvių folkloristikos pradininko Liudviko Rėzos pedagoginė ir mokslinė lituanistinė veikla, aukštas lietuvių liaudies poetinės kūrybos vertinimas sužadino ir į tautosakos rinkimo darbą įtraukė Mažosios Lietuvos parapijų šviesuolius – kunigus, mokytojus, dvarininkus ir kt. Lietuviškos tautosakos rinkimą bei vertimą į vokiečių kalbą pradėjęs XIX a. pirmajame dešimtmetyje, 1817 m. gruodžio 23 d. kreipimesi „Lietuvių literatūros bičiuliams“ Rėza prašė pagalbos fiksuojant išnykstančios lietuvių kalbos duomenis bei liaudies dainas: „Tikrai nusipelno nedidelės tautinės dainos, kad būtų surinktos ir, skoningai išvertus į vokiečių kalbą, pateiktos platesnei lite-

ratūrinei visuomenei. [...] Todėl mano antrasis labai nuoširdus prašymas [pirmasis prašymas – paremti jo parengtą K. Donelaičio *Metų* leidimą – L. P.] – kilniesiems lietuvių literatūros bičiuliams, kad jie užrašytų tokias dainas iš liaudies lūpų ir teiktųsi persiųsti jas man vertimui ir publikavimui“¹². Tokiu būdu Rėza, pats iš žmonių lūpų neužrašęs nė vienos dainos, padedamas gausių talkininkų, 1825 m. išleido pirmąjį lietuviškų dainų rinkinį *Dainos oder Littauische Volkslieder*¹³. Po dainyno pasirodymo tautosakos rinkimas pastebimai pagyvėjo, įvairių parapijų kunigai arba kiti išsilavinę asmenys siuntė Rėzai savo užrašytą tautosaką, archyvas pildėsi nauja medžiaga¹⁴. Kaip jau minėta, dvylika

dainų su melodijomis Rėzos rankraštyne yra iš Šilutės apylinkų.

Ernstas Vilhelmas Beerbohmas (1786–1865), Wilhelmas Theodoras Schimmelpfennigis (1787–1850), Kriegeris (?). Šilutės apskrityje Rėza turėjo pagalbininkų – tai Peilės Muižės dvarininkas Ernstas Vilhelmas Beerbohmas, Rusnės kunigas Wilhelmas Theodoras Schimmelpfennigis¹⁵, Rusnės intendantas Kriegeris¹⁶ bei nežinomas asmuo iš Ventės rago. Iš pamintųjų bene ryškiausia asmenybė – Beerbohmas, bendravęs ir bendradarbiaavęs ne tik su Rėza, bet ir su kitais Karaliaučiaus mokslo, valdžios žmonėmis: J. Voigtu, G. H. F. Nesselmannu, P. von Bohleno, F. Kuršaičiu, vokiečių indoeuropeistu A. Schleicheriu, Tilžės superintendentu K. V. O. Glogau¹⁷, Rytų ir Vakarų Prūsijos vyriausiuoju prezidentu H. T. von Schönu¹⁸. Beerbohmas savo surinktą medžiagą skelbė ir periodinėje spaudoje. Bene vienas iš pirmųjų lietuviškų dainų tekstų pasirodė 1833 m. „Preussische Provinzial Blätter“ IX numeryje – Beerbohmo iš žmonių lūpų užrašytos lietuviškos ir į vokiečių kalbą išverstos dainos „Aš vargdienėlė, aš be tētužio“ tekstas¹⁹.

Iš 1835–1839 m. Beerbohmo laiškų Rėzai žinoma, kad jie susirašinėjo, o 1834 m. vasarą (o gal ir keletą kartų vėliau iki 1839 m.) viešėjo pas Rėzą, siuntė jam dainas, kalbinę medžiagą, žvejybos padargų, laivo konstrukcijos brėžinių ir aprašymų²⁰. Išlikusioje rankraštinėje medžiagoje yra devynios Beerbohmo Rėzai atsiųstos dainos, iš kurių trys užrašytos su melodijomis (RD II 66, 97, 99), viena be melodijos (RD II 83), pastarosios ir kitų penkių dainų tekstus 1937 m. publikavo ir M. Biržiška²¹. RD II sudarytojai

minėtasias penkias dainas laikė menkavertėmis ir dėl jų turinio, ir dėl prastos užrašymo kokybės, todėl jos į šį leidinį nepateko²². Beerbohmo, lygiai taip pat kaip ir kitų to meto užrašinėtojų, atsiųstų dainų melodijos kelia jų užrašymų tikslumo klausimą. Pirmiausia, ar to meto verslininkui, valstybės tarnautojui pakako išsilavinimo ir gebėjimų tai daryti pačiam, ar melodijas užrašinėjo bažnyčios vargonininkas, giedojimo mokytojas ar dar koks nors kitas asmuo? Informacijos trūkumas neleidžia tiksliai atsakyti į šiuos klausimus.

Apie kitus Rėzos talkininkus – rusniškų kunigą Schimmelpfennigį, intendantą Kriegerį – išsamesnių tiesiogiai su tyrimu susijusių žinių maža. Pirmasis iš jų užrašė ir Rėzai atsiuntė tris dainas su melodijomis ir vienos tekstą, o antrasis – penkias dainas su melodijomis.

Karolis Vilhelmas Otonas Glogau (1805–1895). Penkias Tilžės apylinkių lietuviškas dainas, gautas iš Tilžės superintendente K. V. O. Glogau, 1849 m. publikavo „Neue Preussische Provinzial Blätter“²³. Vieną iš šių dainų – Schimmelpfennigio Rėzai atsiųstą „Miegužio noriu“ (RD II 54) – tikriausiai bus turėjęs bei ja pasinaudojęs ir Glogau. Sunku pasakyti, ar jis, 1830–1832 m. kunigavęs Kintuose ir galbūt bendravęs su Schimmelpfennigiu, šią dainą gavo tiesiai iš jo, Rusnėje kunigu dirbusio 1826–1831 m., ar iš Beerbohmo²⁴, ar dar koku kitu būdu.

Dėl šios ir kitų Glogau 1849 m. skelbtų dainų užrašymo Tilžės apylinkėse abejojo Nesselmannas: 1850 m. „Neue Preussische Provinzial Blätter“ rašė, kad šios dainos negalėtų būti iš Tilžės apylinkių. „Miegužio noriu“ galėtų būti užrašyta Ragainėje, o kitos keturios –

Laukiškoje ar Labguvoje. Toks patikslinimas būtų svarbus kalbotyros specialistams, ir tai Nesselmannas žada paaiškinti išsamiau²⁵.

Svarbus faktas, kad vienintelė Glogau daina „Miegužio noriu“ publikuojama su melodija, todėl labiau tikėtina, kad ji gauta iš Schimmelpfennigio. Jis po studijų Karaliaučiaus universitete iš karto pradėjo dirbti Žilių mokykloje (Ragainės apskr.) precentoriumi – dainavedžiu. Tad Nesselmanno pastaba gali būti teisinga. Schimmelpfennigis galėjo šią dainą girdėti ne Rusnėje, bet Ragainės apylinkėse. Minorinė dainos melodija taip pat leidžia pritari Nesselmanno spėjimui: minorinės ir kintamos dermės melodijos būdingesnės pietinei Mažosios Lietuvos etninės muzikos sričiai. Tai yra papildomas argumentas teigiant, kad jos pirminis užrašymas priklauso kitam užrašinėtojiui. Dėl kitų dainų tekstų Nesselmannas taip pat tikriausiai teisingas – Glogau 1832–1840 m. kunigavo Labguvoje²⁶.

Augustas Schleicheris (1821–1868). Šilutės apylinkių dainų su melodijomis sąrašė yra ir dvi garsaus vokiečių indoeuropeisto A. Schleicherio lituanistiniam palikimui priklausančios dainos: „Aš slūžijau pri savo pono“ ir „Augin tėvas du sūnyčiu“. 1852 m. atvykęs į Karaliaučiu, Schleicheris susipažino su Nesselmannu, F. Kuršaičiu. Rinkdamas duomenis kalbai, tautosaką, aplankė nemažą Mažosios Lietuvos vietovių²⁷ ir žmonių. 1857 m. Veimare pasirodžiusioje knygoje *Lietuvių pasakos, patarlės, mįslės ir dainos tarp kitų dalykų skyrelyje „Von mir gesammelte Lieder“* (Mano surinktos dainos) yra devynios į vokiečių kalbą išverstos lietuviškos dainos, kurių melodijoms pritaikytas fortepijono akompanimentas²⁸.

Dainos „Aš slūžijau pri savo pono“ užrašymo vieta nurodoma Peilė Muižė, nors nežinia, ar Schleicheris ten lankėsi. Jo bendradarbis, siuntęs kalbinę medžiagą žodynui, buvo ir Muižės dvarininkas Beerbohmas²⁹, todėl yra pagrindo manyti, kad jis Schleicheriui šią dainą galėjo parūpinti. „Aš slūžijau pri savo pono“ dabar laikoma vaikų daina, gerai žinoma Lietuvoje ir daugelyje Europos šalių, apie tai plačiau šio straipsnio autorės jau rašyta³⁰.

Antroji daina – „Augin tėvas du sūnyčiu“, kuri Schleicherio laiške Prahos universiteto bibliotekininkui P. Šafaříkui nurodoma kaip gauta „Nuo vyro iš Vyžių Heidekrug Kreis“, iki šiol publikuota nebuvo (žr. 3 pav. ir 63 išnaša). Plačiau apie ją rašoma dainų melodijų analizės poskyryje.

Peteris von Bohlenas (1796–1840). Bene didžiausias XIX a. Šilutės apylinkių dainų užrašymų pluoštas priklauso gana retai lietuvių folkloristikoje minimam Karaliaučiaus universiteto profesoriui sanskritologui Peteriui von Bohlenui. Jis 1825 m. Karaliaučiaus universitete įgijo daktaro laipsnį, čia ir profesoriavo bei, sekdamas Rėzos pavyzdžiu, taip pat rinko lietuvių liaudies dainas. D. Kauno duomenimis, 1835 m. Bohlenas buvo sudaręs beveik 145 dainų rinkinį, kurį ruošėsi publikuoti³¹, tačiau jis nebuvo išleistas dėl ankstyvos Bohleno mirties 1840 m. Jo dukra Agnes von Bohlen išsaugojo tėvo rankraščius: visą medžiagą ji atidavė Tilžės lietuvių literatūrinės draugijos archyvui³². Bohleno devyniasdešimties lietuviškų dainų rinkinio *Sammlung litthauischer Volkslieder, überseft von P. von Bohlen* dainos publikuotos „Neue Preußische Provinzial Blätter“ 1857–1861, 1865–1866 m.

numeriuose. F. von Hasenkampas, pristatydamas Bohleno dainas, pastebėjo, kad dalis rankraščio dainų yra žinomos iš Rėzos, Nesselmanno, Gisevijaus, Budriaus ir kt. rinkinių, tačiau nemaža dainų yra iki šiol niekur neskelbtos³³. Lietuviškas dainas šis autorius laiko kalbos, kuriai, kaip ir prūsų gentims bei kalbai, lemta išnykti, paminklu bei istorine vertybe. Peržvelgus visus „Neue Preußische Provinzial Blätter“ numerius iki 1866 m., kai nustotas leisti žurnalas, matyti, kad publikuotos ne visos 90 dainų. Paskutinioji daina pažymėta 59-uoju numeriu, po ja yra pastaba, kad bus tęsinys. Vadinasi, viso rankraščio publikuoti nespėta. Daugiau surinktų dainų – 82 vienetus – į *Dainų balsus* įtraukė Bartschas, ir tik todėl šios dainos išliko, nes rankraščio originalo likimas nežinomas.

Karaliaučiaus periodą savo autobiografijoje Bohlenas aprašė skyriuje „Amstjahre von 1825 bis 1836“³⁴, tačiau platesnės ir konkretesnės informacijos apie jo keliones į Mažosios Lietuvos kaimus renkanti tautosaką beveik nėra. Jis širdingai pasakoja apie gerus Karaliaučiaus universiteto profesorių santykius, čia tvyrantią palankią atmosferą, tačiau pavardžių mini nedaug. Ypač džiaugiasi Rytų ir Vakarų Prūsijos vyriausiojo prezidento T. Schöno, vieno iš geriausių savo bičiulių Dr. J. Voigto, Dr. Hirscho draugyste³⁵. Čia taip pat užsimenama ir apie tai, kad Bohlenas ir Voigtas lydėdavę Schöną kelionėse po Mažąją Lietuvą. Deja, bet kiti asmenys, su kuriais, tikėtina, rinkdamas lietuvišką medžiagą tiesiogiai ar susirašinėdamas bendravo Bohlenas, autobiografijoje neminimi.

Bohleno lietuviškų dainų rinkinį papildė jau anksčiau ne kartą minėtas Peilės

Muižės dvarininkas Beerbohmas, pas kurį minėtieji Schönas, Voigtas ir Bohlenas lankėsi. Rėzos archyve yra išlikęs Beerbohmo 1828 m. spalio 20 d. laiškas Schönui, kuriame rašoma apie jam persiunčiamą Aulavėnų klebono Hertelio 17-os dainų rinkinį³⁶. Vadinasi, šiuo rinkiniu disponavo ir Rėza, ir Bohlenas, apie tai galima suprasti iš paties Bohleno komentarų prie kai kurių jo surinktų dainų³⁷, apie tai, remdamasis Tetzneriu, rašė M. Biržiška³⁸ bei Rėzos archyvo rankraščių vienetus aprašęs A. Jovaišas³⁹.

Kad Šilutės apylinkėse Bohleno užrašytos dainos galėjo būti gautos iš Beerbohmo, spėja ir Vaclovas Biržiška: „Galimas daiktas, kad ir tos dainos, prie kurių P. Bohlenas padėjo „Kinten“ ir kurias taip pat paskelbė Bartschas, bus Berbomo užrašytos“⁴⁰. Prie Rėzos archyvui priskiriamos dainos „Ui ui aš nuvargus“ (RD II 99), spausdinamos Bartscho *Dainų balsuose*, sudarytojo nurodymu priskiriamos Bohlenui, yra pastaba: „Šios dainos melodija atsiųsta apie 1835 m. P. von Bohlenui iš Muižės prie Kuršių marių“⁴¹. Gali būti, kad ją Bohlenui taip pat galėjo persiųsti Beerbohmas, kuris šią dainą 1827 m. atsiuntė ir Rėzai.

Rėza ir Bohlenas, dirbdami Karaliaučiaus universitete, tikriausiai turėjo kokių nors bendrų reikalų⁴², nors apie kokius artimesnius ryšius tautosakos rinkimo darbe išsamesnių žinių nėra, išskyrus tai, kad Bohlenas prie dainos „Anskti rytą kėliau“ (RD II 97) pateikė pastabą, kad ją gavęs iš Rėzos⁴³.

Adalbertas Bezenbergeris (1851–1922). Prie gausiausių skaičių Prūsijos lietuvių liaudies dainų melodijų užrašiusiųjų XIX a. priskirtinas garsus vokiečių kalbininkas, archeologas, Karaliaučiaus

universiteto profesorius Adalbertas Bezenbergeris⁴⁴. 1880 m. atsisakęs pareigų Göttingeno universitete, Bezenbergeris atvyko dirbti į Karaliaučiaus universitetą ir išitraukė į Mažosios Lietuvos visuomeninį-kultūrinį gyvenimą, susipažino su įdomiais krašto žmonėmis, padėjusius rasti reikalingus informantus tarp vietinių gyventojų. Vienas iš Bezenbergerio pagalbininkų, vėliau tapęs geru bičiuliu, jau nuo 1880 m. buvo Lėbartų ir Šilutės dvarų savininkas Hugo Scheu, su kuriuo kartu rinko lietuvišką tautosaką⁴⁵. Regis, juos siejo ir svainystės ryšiai: Bezenbergeris 1880 m. vedė H. Scheu žmonos J. M. Schultz giminaitę Heleną Schultz⁴⁶.

Rinkdamas duomenis kalbai, o maždaug nuo 1883 m. atlikdamas archeologinius tyrinėjimus Klaipėdos krašte⁴⁷, Bezenbergeris aplankė nemaža Mažosios Lietuvos vietovių, bene pirmieji dainų užrašymai datuojami 1879 m., paskutiniai – 1887 m., tačiau 1880 m. buvę patys rezultatyviausi. Tais pačiais 1880 m.

Bezenbergeris Šilutės apylinkėse užrašė keturias lietuviškas dainas.

Stebėtinas ne tik Bezenbergerio surinktų dainų kiekis (mintyje turima visa jo surinkta medžiaga), tačiau ir melodijų fiksavimo kokybė: jos užrašytos gana tiksliai. Taip teigti leidžia XX a. Klaipėdos krašte užrašyti tų pačių dainų variantai. Gana netikėta yra tai, turint mintyje Bezenbergerio kaip kalbininko interesus, kad Šilutės apylinkėse fiksuotų dainų užrašytas tik pirmasis posmelis. Tikriausiai tiek teprisiminė pateikėjai.

Aiškliai suvoktas ir deklaruotas pavojus dėl lietuvių kalbos ir kultūros nykimo XIX a. Rytprūsių inteligentiją įtraukė į su profesija ar tiesioginėmis pareigomis beveik nesusijusį darbą – lietuviško folkloro rinkimą. Kita vertus, XIX a. baltistams kalbų tyrinėjimas buvo neatšiejamas nuo folklorinių tekstų. Aprašytųjų asmenų, nors jie yra tik nedidelis fragmentas visame tuo metu veikusiųjų kontekste, neįkainojamo indėlio į lietuvių kultūrą pervertinti neįmanoma.

DAINŲ MELODIKA

XIX a. Šilutės apylinkių lietuviškų dainų melodijų medžiaga negausi – 34 užrašymai. Kaip jau buvo užsiminta anksčiau, vienas iš sudėtingiausių ir mįslingiausių dalykų – melodijų užrašinėjimo metodika, o neretu atveju ir klausimas – kas iš tikrųjų atliko notaciją. Tarp XIX a. lietuviško folkloro rinkėjų Mažojoje Lietuvoje profesionalių muzikų nebuvo. Didžiąją darbo dalį atliko teologinį išsilavinimą turintys parapijų kunigai, kurie studijuodami įgaudavo ir tam tikrą muzikinį pasirengimą⁴⁸. Melodijas užrašinėjo ir iš Europos univer-

sitetų į Mažąją Lietuvą mokyti lietuvių kalbos ir rinkti jos duomenų atvykstantys kalbotyros profesoriai. Vertinant liaudies dainų melodijų užrašymus, matoma nemaža abejotinų dalykų, kurie labai apsunkina etnomuzikologinius tyrinėjimus. Patikrinti melodikos užrašymų tikslumą bent iš dalies padėtų XX a. Klaipėdos krašto dainos, tik, deja, tiriamosios medžiagos variantiškumas gana menkas. Ypač tai pasakytina apie tą dainų sluoksni, kuris neturi variantų ir tarp lietuvininkų, ir tarp visų lietuvių dainų.

Dėl objektyvių priežasčių (viena iš pagrindinių – išsilavinusių lietuvių, kuriems rūpėtų lietuviškas folkloras, XIX a. Mažajoje Lietuvoje beveik nebuvo) XIX a. Šilutės apylinkėse dainų surinkta gana nedaug, nors beveik nekyla abejonių, kad tuo laiku dainuojamoji tautosaka čia buvusi gyva. XX a. fiksuota medžiaga atrodo gerokai įvairesnė, tačiau muzikiniu požiūriu paprastesnė. Vienareikšmiškai atsakyti, ar tai yra naujas, ar anksčiau nefiksuotas sluoksnis, beveik neįmanoma. Repertuaro pasikeitimą galėjo lemti XX a. vykę radikalūs demografiniai pokyčiai šiame krašte – atsikėlė arba priverstinai atkelta nemažas skaičius kitų regionų žmonių.

Turimoji medžiaga ją leidžia grupuoti taip: 1) pavienės Šilutės apylinkėse fiksuotos dainos, kurių variantų kituose Lietuvos regionuose, sprendžiant pagal LLDK⁴⁹ duomenis, nėra; 2) Šilutės apylinkių dainos, žinomos visoje Lietuvoje.

Pirmajai grupei priskirtina trylika dainų (38 %, žr. 1 lentelę). Vyraujanti melodijų derminė spalva – mažoras, vienintelė melodija yra minoriška. Kai kuriose melodijose galima išvelgti modalinių dermių požymių. Chromatinis dermės laipsnių kintamumas šioms melodijoms taip pat nesvetimas. Melodijų prigimtis išskirtinai monodinė, daugeliui dainų pritari tradiciniu būdu (taip, kaip daugiabalsės dainos dainuojamos kituose Lietuvos regionuose) neįmanoma. Retais atvejais galimas epizodiškas pritarimas (pvz., kaip dainuojama rytų Aukštaitijoje, Dzūkijoje) arba reikalaujantis chorinio dainavimo patirties (pvz., BDB 306).

Monodinę melodiką lemia du pagrindiniai struktūriniai dalykai: melodinės linijos sandara bei jos diapazonas. Vyrau-

ja platus arba net labai platus diapazonas, siekiantis oktavą, tercdecimą, kvartdecimą. Tokia melodijų apimtis susidaro dėl melodinės linijos slinkties tercijų, kvartų, kvintų intervalų šuoliais, kartais einančiais vienas po kito, neįsiterpiančiais tarp jų nuoseklesniems sekundų ėjimams. Dažnokos sekvencijos ar jų grandinės – tai yra melodiniai bruožai, bemaž nebūdingi archjiniam lietuvių muzikiniam folklorui, tačiau tarp lietuvininkų dainų, ypač užrašytų XIX a. ir neturinčių melodinių atitikmenų tarp XX a. Klaipėdos krašto dainų melodijų, gana dažni. Melodikos specifiškumą, taip pat ir platų diapazoną, sukuria ir tam tikrų dermės laipsnių (pvz., 4, V, VII) dažnumas bei padėtis melodinėje linijoje (pradiniai ar baigiamieji, pusinių ar baigiamųjų kadencijų tonai). Melodiją pradedantis 4 laipsnis neretai sukelia abejonių dėl pagrindinės tonacijos, ypač jeigu nepasitinkama prieraktiniais ženklais.

Savitas, kituose regionuose retokai (išskyrus Dzūkiją, kur VII vedamasis taip pat dažnas, tik jo intonacija labilesnė) pasitaikantis dalykas – kadencijos su septintu vedamuoju laipsniu. Manytina, kad tai susiję su bažnytinėmis giesmėmis, lygiai kaip ir su pasaulietine vokiška arba bendraeuropietiška muzika. Netipiška lietuvių muzikiniam folklorui baigiamoji kadencija yra oktavos šuolis (pvz., b¹-b, RD II 97), tačiau Mažosios Lietuvos dainose tokių kadencijų pastebima. Abejotina, kad tai yra senas, folklorinį pagrindą turintis muzikinis darinys – tai greičiau yra iš profesinės muzikos perimtas dalykas arba melodijų užrašinėtojų „išmonė“.

Kai kurie šios grupės dainų tekstai dainuojami ta pačia melodija: „Rėdykit

greitai“ (RD II 51, BDB 210) ir „Ui ui Dievuži“ (BDB 256), „Kas tas miežio grūdas“ (RD II 116, BDB 344) ir „Ei bernyti mano“ (BDB 273). Tai nėra koks nors išskirtinis dalykas lietuvių folklore. Tačiau lygiai taip pat gali būti ir užrašinėtojų sumanymas skirtingiems, bet tapačios eilėdaros tekstams „pritaikyti“ metroritmiškai tinkamą melodiją. Galbūt tai yra ir giesmynių leidimo praktikos „aidas“, nes daugelis lietuviškų liuteroniškųjų giesmynių gaidų tekstų neturėjo. Buvo pasitenkinama nuoroda, pagal kokios visuotinai žinomos giesmės arba kokiam konkrečiame nurodytame giesmyne (dažniausiai vokiškame originale) esančia melodija reikia giedoti atitinkamą giesmę.

Dvi šios grupės dainos yra vokiškų dainų vertimai: „Kelkitės, vaikai, jau ziegoris trys“ (BDB 306)⁵⁰ ir „Yra visi didi“ (BDB 329). Daugiakultūroje ir daugiakalbėje aplinkoje tai taip pat nėra stebinančios reiškinys, sudėtinga tinkamai įvertinti ir jo mastą. Gali būti, kad dėl riboto požiūrio į folklorą, jo vertę (iki šių dienų gaji nuostata vertingais laikyti tik „labai senus“ dalykus, bemaž visiškai nesant galimybės jų datuoti) nežinome tikrosios ir verstų dainų paplitimo tarp Prūsijos lietuvių padėties. Nujauti galima iš to meto dainynuose esančios medžiagos. Pavyzdžiui, Bartscho *Dainų balsuose* yra atskiras skyrius „IX. Priedas (Svetimos gaidos)“⁵¹, kuriame sudėtos literatūrinės kilmės dainos. V. Kalvaičio *Prūsijos lietuvių dainose* taip pat yra autorinių dainų skyrius „II. Pridėjimas: Šviežios dainos“⁵², o ir visame šiame dainyne yra nemaža dainų tekstų, kuriems būdingi autorinės kūrybos bruožai.

Apie tai, kad liaudyje sakytiniu ir rašytiniu būdu plito vokiška autorinė kū-

ryba, liudija Bohleno pastaba prie vienos iš verstųjų dainų „Kelkitės, vaikai, jau ziegoris trys“. Pirmą kartą 1858 m. publikuojant šią dainą, Bohleno pastaboje sakoma, kad ši daina, sprendžiant pagal ritmą ir turinį, esanti nauja, tačiau ji įtraukta į rinkinį todėl, kad paplitusi liaudyje⁵³. Pirmajame *Dainų balsų* leidime pateiktas Bohleno nurodymas, kad šios dainos autorius yra Aulavėnų prie Įsruties kunigas Hertelis: „Der Verfasser soll Pfarrer H. in Aulowöhnen bei Ins-terburg sein. Ich habe es nicht ausschließen wollen, weil es bereits im Volke lebt“⁵⁴. M. Biržiška, komentuodamas šią dainą ir remdamasis K. Bücherio bei A. Koppo duomenimis, teigė, kad tai „vokiškoji Schlezo“⁵⁵ Kunstlied, išspausdinta 1787 m. leidinyje Göttinger Muse-nalmanach. Tad Ertelį [Hertelį – L. P.] tenka mums laikyti tik vertėju⁵⁶.

Bohleno pateikta melodija homofoninė, plačios kvartdecimos apimties (h-e²), melodinė linija šuoliška su sekvencijų slinktimis. Dažnas ir svarbus septintas vedamasis laipsnis, jo išrišimu į pirmąjį laipsnį pagrįsta baigiamoji kadencija. Melodijos forma – uždainis ir priedainis – nebūdinga lietuvių liaudies dainoms. Su vokišku melodijos oroginalu⁵⁷ didelio panašumo nėra, išskyrus mažorinę dermę, homofoninį stilių bei trijų dalių (lietuviška daina 3/8, vokiška – 6/8) metrą. Bemaž visi išvardytieji formalieji muzikiniai bruožai būdingi ir kitoms šios grupės dainoms, todėl kyla klausimas apie tiriamųjų dainų melodikos liaudiškumą ir tam tikra prasme lietuviškumą. Viena vertus, galima nepasitikėti užrašinėtojų muzikine kvalifikacija ir manyti, kad aptariamasis melodijos galėjo būti suvoktos klaidingai arba są-

moningai redaguotos. Kita vertus, tokia galėjo būti realybė: pasaulietinė bendraeuropinė muzikinė kultūra ir bažnytinės giesmės išpaudė ryškų pėdsaką vietinių lietuvių muzikiniame folklоре. Muzikinė medžiaga rodo, kad abu veiksniai buvę vienodai reikšmingi.

Šiokio tokio aiškumo iš dalies galėtų suteikti XX a. užrašytieji tų pačių dainų variantai, tačiau jų labai maža. Aptariamojoje grupėje rasti dviejų dainų variantai: „Šunys loja, čia vėruoja“ (RD II 11) ir M. Jankaus padainuota „Šunys loja tribiliuoja“ (LŽ 14)⁵⁸, „Tai tau, tai tau, sūnyti“ (BDB 253) ir A. Mažeivos „Lingoj svyroj paukšteli“ (Eit mergeli pajūriais, 21)⁵⁹. Šių variantų palyginimas viena-reikšmio atsakymo dėl melodikos užrašymų tikslumo ar lietuviškumo neduoda. M. Jankaus padainuotoji ir RD II 11 melodijos labai artimas visais požūriais. A. Mažeivos dainos melodija neturi nieko bendra su BDB 253. Antroje dainų grupėje variantiškumas šiek tiek gausesnis ir „iškalbingesnis“.

Antroje grupėje yra dvidešimt viena (62 %) daina. Muzikinė medžiaga formaliais bruožais daug kuo artima pirmosios grupės dainoms. Visų pirmiausia – vyraujančia mažorine derme. Trys melodijos minorinės, vienoje iš jų yra derminės kaitos požymių – tonacinis nukrypimas (schema – $g^1-d^2-g^1$). Modalumas, dermės laipsnių intonavimo labilumas (aukštinami 1, 4, VII laipsniai) taip pat būdingas kai kurioms melodijoms. Melodijų diapazonas platus: daugiausia oktavos ir nonos apimties, siauresnių negu seksta melodijų nėra. Kaip ir pirmojoje grupėje, ryškus melodinės linijos šuoliškumas tercijų, kvartų, kvintų, oktavų intervalais, judėjimas sekvencijomis.

Tačiau šioje grupėje gerokai daugiau (beveik 2/3) melodijų, kurioms galima pritarti tradiciniu būdu (1/3) arba pritarimas įmanomas epizodiškai (1/3)⁶⁰. Melodikos analizei palankesnis šios grupės dainų variantiškumas. XX a. užfiksuotoje tautosakoje randami lietuvininkų M. Jankaus, A. Deivelaičio, M. Klingerienės, K. Reizgio, A. Pažeros, R. Girulytės bei kitų Lietuvos regionų dainininkų padainuoti variantai.

Vestuvinės dainos „Po mano tėvo stiklo langeliu“ (RD II 101, BDB 287) bei „Po mano tėčio“ (BDB 91a) buvusios gana populiarios, jas XX a. padainavo M. Jankus (LŽ 79, 18), K. Reizgys (LLD V 456)⁶¹, A. Deivelaitis (LŽ 79). Nors melodijos nėra identiškos (to folklоре ieškoti ir nedera), tačiau turi daug bendrų formaliųjų muzikinių požymių – monodinę prigimtį, mažorišką dermę, trijų dalių metrą, platų diapazoną, pakankamai įmantrią melodinę liniją. Tai yra pamatiniai lietuvininkų dainų melodikos bruožai. Kituose regionuose, sprendžiant pagal turimą medžiagą, ši daina dainuota visiškai kitokiomis melodijomis.

Plačiai visoje Lietuvoje dainuota karinė daina „Visi bajorai į Rygą joja“ buvusi populiari ir tarp Prūsijos lietuvių. Vien Bartscho *Dainų balsuose* publikuojamos aštuonios (!) melodijos. Dvi iš jų – „O ir atjojo“ (BDB 149c, 149f) – užrašytos Šilutės apylinkėse. XX a. taip pat ši daina dainuota kitur Klaipėdos krašte, žinomi penki variantai, iš jų du šilutiškių – A. Pažeros „Šiandien mes gersam“ (LŽ 88) ir R. Girulytės „Trijų seselių jauns broližėlis“ (KUTRF 403).

Šios dainos melodijų gausa leidžia susidaryti tam tikrą nuomonę ne tik apie

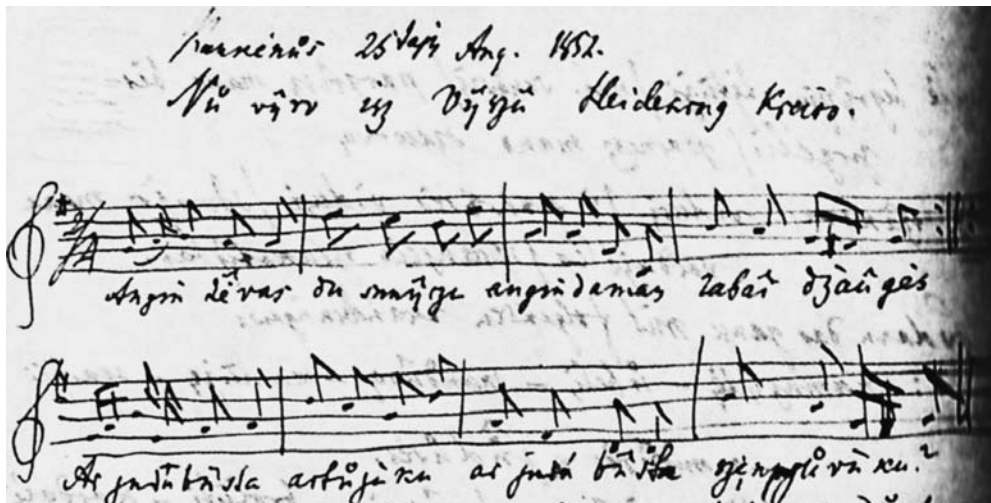
pačią muziką, bet ir apie fiksavimo metodikos dalykus. Čia gana aiškiai atskleidžia Bohleniui priklausančių melodijų užrašinėtojų (atrodytų, kad daugelį jų užrašinėjo tas pats asmuo) muzikinio suvokimo ypatumai: daugelis melodijų statiškos, išsiskiria nedainingumu, ypač pamėgtais oktavos šuoliais, trimitinėmis intonacijomis, santykiniu chromatinių ženklų, VII vedamojo laipsnio dažnumu. Ir šios dainos melodijų kontekste Bohleno archyvo daina pasižymi išvardytomis savybėmis. Bohleno rinkinio melodijų užrašymų tikslumu abejojo, juos taisė J. Čiurlionytė⁶². Bene tikliausios ir artimiausios XX a. užrašytoms melodijoms yra paties Bartscho Širvintoje, Vilkyškiuose užrašytos melodijos bei Bezenbergerio užrašymai Enskiemyje ir Metrikviečiuose.

Bezenbergerio užrašymas (BDB 149f) – tai daininga mažoriška homofoninės prigimties melodija, visiškai sutampanti kitu tekstu M. Klingerienės

padainuotos dainos „Mėrgėli mana“ (Bj 32) melodija. Kitos Bezenbergerio užrašytos dainos „Šėriau žirgėlį į strajelį“ (BDB 107a) melodija gimininga ir Vilkyškiuose Bartscho užrašytajai (BDB 107), ir giruliškės M. Klingerienės padainuotajai „Šėriau žirgėlį“ (Bj 21). Nėra žinoma, ar dainų melodijas užrašinėjo pats Bezenbergeris, bet jų tikslumu abejoti netenka.

Atskiro dėmesio nusipelno Schleicherio iš Mažosios Lietuvos į Prahą P. Šafaříkui siųstuose laiškuose esanti dainos „Augin tėvas du sūnyčiu“ melodija, kuri iki šiol publikuota nei Schleicherio darbuose, nei Bartscho „Dainų balsuose“ nebuvo.

LLDK rodo, kad ši karinė daina buvusi labai populiari ir dainuota visoje Lietuvoje, kataloge priskirta teminei grupei „Carinės Rusijos ir Prūsijos karų atspindžiai“⁶³. Mažajoje Lietuvoje ji taip pat fiksuota ir XIX a., ir XX a. Laiško faksimilėje matyti, kad Schleicheris me-

3 pav. A. Schleicherio 1852 m. rugpjūčio 25 d. laiške P. Šafaříkui esančios dainos „Augin tėvas du sūnyčiu“ melodijos rankraštis⁶⁴

lodijas užrašinėjo pats, mtyt, turėjo tam tikrą muzikinį pasiruošimą, nors apie tai kokių konkretesnių žinių, išskyrus A. Sabaliausko straipsnyje esantį paminėjimą, kad „Gimnazijoje [...] pasireiškė jo muzikiniai gabumai“⁶⁵, nėra. Kaip pastebi I. Lemeškinas, laiškuose rasti natų „užrašymai visiškai neigia paplitusį mitą, neva Schleicheris neturėjo klausos ir dėl to neištyrė lietuvių kalbos priegaidžių“⁶⁶. Spręsti apie Schleicherio muzikinius duomenis, lietuviškos melodikos suvokimą gana sudėtinga, tačiau aptariamoji melodija kitų lietuvininkų dainų tarpe neatrodo kuo nors išskirtinė. Galbūt kiek nenatūraliai skamba kadencijos. Visos žinomos šios dainos lietuvininkų melodijos yra labai skirtingos, artimo varianto nėra. Tad svarstyti ar kritikuoti melodijos užrašinėtojo muzikinę kompetenciją būtų nekorektiška.

Lyginant šios grupės melodijas su kituose regionuose užrašytosiomis, išryškėjo tam tikras dėsningumas – nemažos dalies melodijų panašiausi variantai yra užrašyti Dzūkijoje, Suvalkijoje, Veliuonos krašte, pavieniai – ir kitose Lietuvos vietose. Įdomus pavyzdys „Suderėjau aš darželį“ (BDB 294), kuriam artimas tekstas „Sėjau rūtų, sėjau mėtų“ (LLD XI 118) užrašytas Alytaus apskr. Abi dainas sieja priedainiai „Ei kukū! [...] Šiluogeliai žy(di)“ (BDB 294) ir „Ak kukū, [...] Šalvuogutė žydi“ (LLD XI 118)⁶⁷, turinys įvairuoja, todėl ir LLDK šios dainos priskirtos skirtingiems tipams. Melodijas taip pat sieja tik mažoriška dermė. Tačiau jų giminingumas atsiskleidžia subtilia, bet išraiškinga forma.

Atskirai aptartina velykinio lalavimo daina „Labas vakars, pon gaspador“

(BDB 305), ypač atkreipiant dėmesį į tai, kad ji užrašyta Šilutėje. Čia reikia prisiminti tai, kad Bohlenas savo rankose turėjo ir Beerbohmo, ir Hertelio, ir Kriegerio, gal ir kitų rinkėjų rankraščius, tačiau beveik visada dainos užrašymo vietą nurodė Šilutės apylinkes, o tai ne visada buvo tiesa. Todėl šiuo atveju taip pat kyla tam tikra abejonė. Pavyzdžiui, V. Kalvaičio rinkinyje ši daina užrašyta Žydkiemyje – dabartinės Lenkijos teritorijoje⁶⁸. K. Kapeleris šią dainą sako pasakutinį kartą girdėjęs 1854 m. savo tėvų namuose Alekskiemyje Stalupėnų apskr.⁶⁹, esančioje pasienyje su Suvalkija. Dar viena panaši daina, priskiriama ūkinės tematikos lalavimo dainoms, XIX a. antroje pusėje A. Juškos užrašyta Veliuonos apylinkėse⁷⁰. Jeigu minėtoji daina ir buvo užrašyta Šilutės apylinkėse, tai ji tikriausiai yra atklydusi iš pietinės ar net pietrytinės Lietuvos dalies. Spėjimą paremia mažoriška „dzūkiško“ tipo melodija, kurioje ryškios 1-4-5 laipsnių toninės atramos, pabaigos tonas – 2 laipsnis. Panašia melodija Švenčionių r. dainuota petrinų daina „To to, prieš petrinėlių“ (DzM 144)⁷¹, Ignalinos r. paruginė daina „Oi, to to, buvo mana anyta pikta“ (DzM 147a), Varėnos r. kalėdinė daina „Vai ir atvažiavo penki nežanoci“ (Atvažiuoja kalėdos, 55)⁷². Velykinio lalavimo melodijos sandara sudaro galimybę pritarti antruoju balsu protarpiais – taip, kaip dainuojama rytų ir pietryčių Lietuvoje.

Antrajai grupei priskirtinos ir vaikų dainos „Aš slūžijau pri savo pono“ (BDB 138a) ir „Taiso giružėje“ (BDB 348), kurias šios straipsnio autorė yra aptarusi⁷³. Jos rodo bendrumą su kitų Lietuvos regionų dainomis.

XIX a. Šilutės apylinkių melodijų medžiagos ribotumas negali atsakyti į visus kylančius probleminius klausimus bei pateikti vienareikšmių apibendrinimų. Tačiau galima pasakyti, kad lokalinis savitumas ilgainiui keitėsi, pvz., akivaizdus melodikos paprastėjimas, „mažoriškėjimas“ (XIX a. – mažorinių melodijų 88 %, XIX–XX a. bendrai mažorinės melodijos

sudaro 91 %), bendralietuviškų / bendraeuropinių muzikinių bruožų plitimas. XIX a. medžiagoje beveik nematyti žemaitiškos muzikinės stilistikos bruožų, nors šios etninės grupės kaimynystė pati artimiausia, čia kalbėta vakarų žemaičių domininkų tarpe. Daug ryškesnis monodinis melodikos stilius, kuris būdingas suvalkietiška, dzūkietiška melodikai.

IŠVADOS

Šilutės apylinkių lietuviško muzikinio folkloro rinkimas XIX a. buvęs labai fragmentiškas, išimtinai susijęs su konkrečių asmenybių sąmoninga ir kryptinga veikla, jų humanistinėmis idėjomis, individualiais moksliniais arba kūrybiniais interesais. Tam tikra prasme tai buvo lyg ir mados dalykas. Asmeniniai mokslininkų ryšiai su dvaru, miestelių inteligentija sukrovė nors ir nedidelį, tačiau labai svarbų pamatinį šio regiono dainuojamosios tautosakos klodą.

Profesionalumo fiksuojant medžiagą ir muzikiniu, ir kalbiniu, ir etnologiniu požiūriais neretai labai trūko. Kalbos barjeras, muzikinio išsilavinimo stoka arba priešingai – pernelyg didelis siekis „pritempti“ natūralios prigimties muziką prie klasikinės muzikos taisyklių – kartais iškraipė tikrąjį vaizdą. Kitataučiui, kitos dainavimo ar giedojimo kultūros atstovui lietuviškas folkloras galėjo būti sunkiai išreiškiamas gaidomis.

Užtikrintai kalbėti apie tikrąjį to meto muzikinio folkloro būklę neleidžia ir mažas surinktų duomenų kiekis, ir tai, koku būdu jie buvo renkami. Atlikimo

momentas šventinių apeigų kontekste yra svarbus pilnai atskiskleidžiant muzikinio folkloro savitumui.

Tirtoji muzikinė medžiaga leidžia formuluoti mintį apie senesniojo lokalinio folklorinio sluoksnio gyvavimą XIX amžiuje, jo sambūvį su besiskverbiančiu vokiškuoju pasaulietiniu ir religiniu bei palaiptu vykusį nykimą – du penktadaliai dainų nebeturi atitikmenų XX a. ir lietuvininkų, ir lietuvių dainuojamojoje tautosakoje. Atrodytų, kad senesnįjį klodą „užklojo“ naujesnis, nes tam tikros XX a. lietuvininkų dainuotų populiarių dainų dalies XIX a. neužfiksuota, o gal jų ir nebūta.

Ankstesniais tyrimais, apimančiais visą lietuvininkų dainų muzikinę medžiagą, nustatyta, kad Šilutės apskritis priklauso šiaurinei etninės muzikos sričiai. Formalieji Šilutės apylinkėse XIX a. užrašytų melodijų bruožai atitinka ne visus šiaurinei sričiai būdingus požymius, jie yra artimesni pietinės etninės muzikos srities požymiams. Todėl mintis apie senesniojo ir naujesniojo muzikinių sluoksnių sąveiką yra gana įtikinama.

Santrumpos

- BDB – Christianas Bartschas. *Dainų balsai*. Parengė J. Čiurlionytė, L. Burksaitienė, V. Daniliauskienė. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, 2000.
- Bj – *Bėgau jūružem*. Klaipėdos krašto dainos. Parengė L. Petrošienė, J. Bukantis. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 1997.
- DzM – *Dzūkų melodijos*. Sudarė ir parengė G. Četkauskaitė. Vilnius: Vaga, 1981.
- JLD – *Lietuviškos dainos*. T. I. Užrašė Antanas Juška. Tekstus paruošė A. Mockus. Melodijas paruošė J. Čiurlionytė. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1954.
- KUTRF – Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Baltų kalbotyros ir etnologijos katedros folkloro laboratorijos tautosakos rankrašty fonoteka.
- LLD (I–XVIII) – *Lietuvių liaudies dainynas*. T. I–XVIII. – Vilnius, 1980–2004.
- LLDK (I–VI) – *Lietuvių liaudies dainų katalogas*. – Vilnius: Vaga, 1972–1986.
- LŽ – *Lietuvinių žodis*. Parengė Kazys Grigas, Zita Kelmickaitė, Bronislava Kerbelytė, Norbertas Vėlius. Kaunas: Litterae Universitatis, 1995.
- NPrBl – *Neue Preussische Provinzial Blätter*. Königsberg, 1846–1866.
- PrBl – *Preussische Provinzial Blätter*. Band 1–28, 1–2. Königsberg, 1829–1845.
- RD I – Liudvikas Rėza. *Lietuvių liaudies dainos*. T. I. Paruošė J. Jurginis ir B. Kmitas. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1958.
- RD II – Liudvikas Rėza. *Lietuvių liaudies dainos*. T. II. Paruošė A. Jovaišas. Vilnius: Vaga, 1964.

Literatūra ir nuorodos

- Terminas „Šilutės apylinkės“ – V. Pėteraičio Mažosios Lietuvos ir Tvankstos apskričių iki 1939 m. žemėlapyje apibrėžta Šilutės apskrities teritorija. Ji su nedidelėmis išimtimis atitinka dabartinio Šilutės rajono savivaldybės teritorijos ribas. Žr. Vilius Pėteraitis. *Mažosios Lietuvos ir Tvankstos vietovardžiai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1997, 29.
- Dviejų dainų identiški užrašymai turi skirtingas metrikas. Dainos „Anksti rytą kėliau“ (BDB 155a, RD II 122) ir „Parbėg laivelis“ (BDB 335, RD II 92) priklauso ir Rėzos, ir Bohleno rankraštiniam palikimui. „Anksti rytą kėliau“ Rėzai 1827 m. atsiuntė Hertelis ir Aulavėnų, Bohlenas 1835 m. ją gavo iš Peilės Muižės. Tad kyla pagrįsta abejonė dėl šios dainos kilmės iš Šilutės apylinkių. Dainą „Parbėg laivelis“ 1825–1830 m. atsiuntė anonimas iš Ventės rago apylinkių, Bohlenas nurodo šią dainą 1833 m. gavęs iš Peilės Muižės.
- Šiame tyrinėjime terminas „lietuvininkų dainos“ apima tik su melodijomis užrašytus dainų pavyzdžius. Dainų tekstų be melodijų surinkta gerokai daugiau.
- Naudotasi V. Pėteraičio parengtu žemėlapiu. Žr. Vilius Pėteraitis. [...], p. 29. Elektroninis žemėlapio vaizdas iš internetinio puslapio <http://lietuvas.istorija.net/kleinlitauen/silute.htm> [žiūrėta 2011-10-09].
- Lina Petrošienė. *Lietuvinių etninė muzika: tapatumo problemos*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007, 115–116.
- Egidijus Bacevičius apie Peilės Muižės dvarininko V. Beerbohmo veikalą *Kai kurios žinios apie Jociškį, jų ankstesnius savininkus bei palikuonis* (1832) rašo: „Paskata aprašyti dvarelį praeitį buvęs 1813 m. įsigaliojęs Karaliaučiaus valdžios nutarimas, pagal kurį bažnyčių vadovai privalėjo rašyti krašto istorijas. Bažnyčių ir miestelių kronikos spausdintos šviečiamąjio pobūdžio žurnale „Prūsijos provincijos lapai“. Egidijus Bacevičius. „Muižės lietuvių“ tautosakos rinkiniai. I dalis. Prieiga per internetą: http://www.silaine.lt/2008/2008-11-11/Berbomas_tautosakininkas-21.htm [žiūrėta 2011-04-20].
- 1745 m. vokiečių kalba išleistame *Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjime* Pilypas Ruigys, palaikęs M. Mörolino poziciją lietuvių kalbos atžvilgiu bei norėdamas pailiuoti jos grožį bei turtingumą, įdėjo tris lietuvių liaudies dainas su jų vertimais į vokiečių kalbą: „Anksti Rytą, Rytuzį“, „Asz turrėjau Žirgužėlį“, „Asz atsisakiau savo moczuttei“. 1975 m. Londone surastas lotynų kalba parašytas „Lietuvių kalbos meletemos“ (1708) rankraščio variantas, kuriame yra dar viena P. Ruigio palikimo daina „Szelmėi Lenkai į krygę jojo“. Žr. Pilypas Ruigys. *Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas*. Vilnius: Vaga, 1986, 93–96, 253–254.

- ⁸ Prieiga per internetą: [http://dlibra.bibliotekaelblaska.pl/dlibra/docmetadata?id=14189&from=publication& \[žiūrėta 2011-09-15\]](http://dlibra.bibliotekaelblaska.pl/dlibra/docmetadata?id=14189&from=publication& [žiūrėta 2011-09-15]).
- ⁹ Karaliaučiaus universiteto profesorius Johannas Gottliebas Kreuzfeldas 1775 m. Karaliaučiuje ruošė almanachą *Preussische Blumenlese*, kuriame publikuotos ir keturios lietuviškos dainos. Pavadinimu „Pirma daina“ lietuviškai ir vokiškai buvo išspausdinta daina „Per Beržyneli, Per Puszyneli“. Kitos dainos pavadinimais „Zweytes Daino“, „Drittes Daino“, „Viertes Daino“ pateiktos tik vokiečių kalba. Visos keturios vėliau pateko į J. Herderio parengtą dainyną *Stimmen der Völker in Liedern*. Žr. Vaclovas Biržiška. *Aleksandrynas II* (XVIII–XIX amžiai. Senųjų lietuvių rašytojų rašiusių prieš 1865 m. biografijos, bibliografijos ir biobibliografijos). Čikaga, 158. Lietuvių liaudies dainas J. Kreuzfeldas skelbė ir 1780–1781 m. leistame almanache *Das preussische Tempe*. Pirmajame almanacho numeryje yra „Parvedimo daina“ ir „Pirmvakario daina“ lietuvių ir vokiečių kalbomis bei gaidos.
- ¹⁰ 1778–1779 m. Leipcige išleistas Herderio sudarytas dviejų tomų įvairių tautų liaudies dainų rinkinys *Volkslieder*. Vėliau, 1813 m. Vienoje išleistas istoriko J. Müllerio parengtas naujas *Volkslieder* leidimas pakeistu pavadinimu *Stimmen der Völker in Liedern*. Greta daugiau negu pusantro šimto įvairių tautų dainų, spausdintų šiame rinkinyje, įdėtos ir aštuonios lietuvių liaudies dainos. Žr. *Stimmen der Völker in Liedern*. Gesammelt, geordnet, zum Theile überseht durch Johhan Gottfried von Herder. Neu herausgegeben durch Johan von Müller. Vien, 1813, 129–142. Prieiga per internetą: [http://books.google.lt/books?printsec=frontcover&id=mYs0AQAIAAJ#v=onepage&q&f=false \[žiūrėta 2011-10-09\]](http://books.google.lt/books?printsec=frontcover&id=mYs0AQAIAAJ#v=onepage&q&f=false [žiūrėta 2011-10-09]).
- ¹¹ Lituanistiniame A. Schleicherio palikime yra trys dainų melodijos, kurios iki šiol nebuvo publikuotos tautosakos rinkiniuose ar dainynuose: „Anksti rytą keldama“, „Pas tėvelį jaugau“, „Augin tėvas du sūnyčiu“. Žr. *Lituanistinis Augusto Schleicherio palikimas*. I tomas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008, 697, 703, 732.
- ¹² Liudvikas Rėza. *Lietuvių liaudies dainos*. T. II. Paruošė A. Jovaišas. Vilnius: Vaga, 1964, 335.
- ¹³ *Dainos oder Littauische Volkslieder*, gesammelt, übersetzt und mit gegenüberstehendem Urtext herausgegeben von L. J. Rheza. Königsberg, 1825.
- ¹⁴ Iki šiol pilniausiai visa L. Rėzos rankraščiuose esanti vertinga medžiaga publikuota XX a. viduryje išleistame dvitomyje *Lietuvių liaudies dainos* (RD I 1958, RD II 1964).
- ¹⁵ W. T. Schimmelpfennigis Rusnėje kunigavo 1826–1831 m. Muzikinio folkloro tyrinėjimams svarbu tai, kad jis kurį laiką buvo Žilių parapijos mokyklos precentorius [lot. *praecentor* – dainavedys, solistas, dirigentas], paparinės protestantų bažnyčios vaikų mokytojas. Vadinas, turėjo muzikinius duomenis ir išsilavinimą. Prieiga per internetą: [http://www.zodynas.lt/tarptautiniu-zodziu/P/precentorius \[žiūrėta 2011-06-04\]](http://www.zodynas.lt/tarptautiniu-zodziu/P/precentorius [žiūrėta 2011-06-04]).
- Albertas Juška. *Mažosios Lietuvos mokykla*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2003, 653.
- ¹⁶ RD II 9; Intendantas [pranc. *intendant* – valdytojas, vedėjas]: 1. pareigūnas, kuris rūpinasi karinių dalių ir įstaigų ūkiu bei tiekimu; tokių pareigūnų karinis laipsnis; 2. XVII–XVIII a. Prancūzijos provincijos valdytojas, kuris rūpinosi policija, teismu ir finansais]. Prieiga per internetą: [http://www.zodziai.lt/reiksme%26word%3Dintendantas%26wid%3D8649 \[žiūrėta 2011-06-04\]](http://www.zodziai.lt/reiksme%26word%3Dintendantas%26wid%3D8649 [žiūrėta 2011-06-04]).
- ¹⁷ Vaclovas Biržiška. *Aleksandrynas III* (XIX amžius. Senųjų lietuvių rašytojų rašiusių prieš 1865 m. biografijos, bibliografijos ir biobibliografijos). Čikaga, 1965, 161–162; *Liudo Rėzos Dainos*. Pirmojo lietuviško dainyno 2 dalis M. Biržiškos spaudai parengta. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys, 1937, Nr. 173, p. 74.
- ¹⁸ RD II 372.
- ¹⁹ PrBl IX. Königsberg, 1833, 515–516.
- ²⁰ RD II 372–376; Juozas Eretas. Rėzos gimtinė. *Athhenaeum*, T. 8, 1 sąsiuvinis. Kaunas, 1937, 153–186. Beerhomo laiškai, p. 179–186. Prieiga per internetą: [http://www.epaveldas.lt/vbpsi/biRecord.do?biExemplarId=109335&biRecordId=12103 \[žiūrėta 2011-06-04\]](http://www.epaveldas.lt/vbpsi/biRecord.do?biExemplarId=109335&biRecordId=12103 [žiūrėta 2011-06-04]).
- ²¹ 140. Szneketi ir gerti (Wiens su sawim', ne geray), 141. Wėlavós Műszis (Žaloj' Žolelej'), 142. Die junge Braut (Man kelele jojancziam') 143. Die Muthwillige (Už balto Stalo sedėjau), 144. Fischerlied (Zweyys waltele), 145. Paukszczi Darbai (Wilkas, Wilkėlis). Žr.: *Liudo Rėzos Dainos* [...], p. 43–48.
- ²² RD II 374–376.
- ²³ Fünf Dainos, No. 51–55., mitgetheilt von Pfarrer Glogau. NPrBl VIII. Königsberg, 1849, 416–420.
- ²⁴ E. Bacevičius, nenurodydamas informacijos šaltinio, teigia, kad Beerbohmas ir Glogau bendravo pastarajam kunigaujant Kintuose. Prieiga per internetą: <http://www.silaine.lt/2008/2008->

- 11-11/Berbomas_tautosakininkas-21.htm [žiūrėta 2011-06-04].
- ²⁵ NPrBl IX. Königsberg, 1850, 322.
- ²⁶ *Aleksandrynas* III [...], p. 161.
- ²⁷ A. Sabaliausko duomenimis, Schleicheris lankėsi Ragainėje, Tilžėje, Priekulėje, Smalininkuose, Pilkalnyje, Kaukėnuose, Būdviečiuose, Kraupiškyje. Žr. Adolfas Sabaliauskas. Augustas Schleicheris. *Lituanistinis Augusto Schleicherio palikimas*. I tomas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008, 34. Tačiau 2008 m. publikuotuose A. Schleicherio laiškuose yra nurodyta ir daugiau vietovių, kuriose lankėsi ir rinko tautosaką Schleicheris: Kakšiai, Kuršiai, Bagdonai, Vyžiai. Žr. A. Schleicherio laišškai iš Lietuvos P. Šafaříkui (Pavel Jozef Šafárik, 1795–1861). *Lituanistinis Augusto Schleicherio palikimas*. [...], p. 670–739.
- ²⁸ *Litauische Märchen, Sprichworte, Rätsel und Lieder*. Gesammelt und übersezt von August Schleicher. Weimar, 1857, 229–238. Prieiga per internetą: <http://books.google.com/books?id=lzVFAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=lt#v=onepage&q&f=false> [žiūrėta 2011-10-04].
- ²⁹ Leonas Gineitis. Berbomas (Beerbohm) Ernastas Vilhelmas. Prieiga per internetą: <http://www.lle.lt/search3.htm> [žiūrėta 2011-06-04].
- ³⁰ Lina Petrošienė. Vaikų dainuojamoji tautosaka Mažonoje Lietuvoje. *Res humanitariae* VII. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2010, 79–105.
- ³¹ Domas Kaunas. *Mažosios Lietuvos knyga* (Lietuviškos knygos raida 1547–1940). Vilnius: Baltos lankos, 1996, 353; Prieiga per internetą: http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/knygot/36/zodyno_papildymas.pdf [žiūrėta 2011-06-04].
- ³² Ch. Bartschas, susirašinėjęs su Londone gyvenusia A. von Bohlen, rengdamas *Dainų balsus*, gavo leidimą naudotis jos tėvo rinkiniu. Žr. Augustas Robertas Niemi. *Lituanistiniai raštai* (Lyginamieji dainų tyrinėjimai). Vilnius: Džiugas, 1996, 108). Net 82 melodijos *Dainų balsuose* priskiriamos Bohleno „literatūriniam palikimui“ – taip vadino šiuos rankraščius Bartschas. Tačiau 47 šio „palikimo“ dainų melodijos sutampa L. Rėzos *Lietuvių liaudies dainų* antrojo tomo dainomis. Šios dainos laikomos Rėzos rankraščių nuorašais. Žr. RD II 6–7. Apie tai Bartschas tikriausiai nežinojo. Taigi 35 dainas galima laikyti vien tik Bohleno literatūrinio palikimu.
- ³³ F. von Hasenkamp. Sammlung liththauischer Volkslieder, übersezt von P. von Bohlen. *Neue Preussische Provinzial Blätter* XII. Königsberg, 1857, 356–357.
- ³⁴ *Autobiographie des ordentl. Professors der orientalischen Sprachen und Literatur an der Universität zu Königsberg Dr. Peter von Bohlen* [...] herausgegeben von Johannes Voigt. Zweite Auflage. Königsber, 1842, 62–74.
- ³⁵ Ten pat, 66–67.
- ³⁶ RD II 372.
- ³⁷ Bohlenas apie dainą „Kelkitės, vaikai, jau ziegoris trys“ (BDB 306) rašė: „Autorius turėtų būti kunigas H. [Hertelis] iš Aulavėnų prie Įsruties. Nenorėjau jos išmesti, nes ji jau paplitusi žmonėse“. Žr. BDB 662; „Der Verfasser soll Pfarrer H. in Aulowöhnen bei Insterburg sein. Ich habe es nicht ausschliesen wollen, weil es bereits im Volke lebt“ Žr. *Dainu balsai*. Melodien litauischer Volkslieder, gesammelt und mit Textübersetzung, Anmerkungen und Einleitung (...) herausgegeben von Christian Bartsch. Bd. II. Heidelberg, 1889, 295–296.
- ³⁸ „Pasak Tetznerio (Dainos, 1903, pusl. 31) 1827–1834 Ert. [Hertelis – L. P.] patiekęs Rėzai 17 dainų; kaip rodos, ir prof. Bolėnui 1830–1834 m. bus jis 10 dainų davęs“. Žr. *Liudo Rėzos Dainos* [...], p. 86.
- ³⁹ RD II 11.
- ⁴⁰ *Aleksandrynas* II [...], p. 399.
- ⁴¹ BDB 328.
- ⁴² „Karaliaučiuje suėjęs su L. Rėza ir Prūsijos istoriku J. Voigtu, susidomėjo prūsų ir lietuvių kalbomis, jų senove ir dainomis“. Žr. *Lietuvių enciklopedija*. III t. Bostonas, 1954, 98.
- ⁴³ BDB 661.
- ⁴⁴ Vertingame kalbos bei mitologijos veikale „Litauische Forschungen“ spausdinami 67 dainų tekstai ir 34 melodijos 1879–1880 m. surinkti Mažonoje Lietuvoje. Beveik visa ši medžiaga yra sudėta į Bartscho *Dainų balsus*, kai kas perspausdinta XX a. leidiniuose. Žr. *Litauische Forschungen*. Beiträge zur Kenntniss der Sprache und des Volkstumes der Litauer. Göttingen: Peppmüller, 1882.
- ⁴⁵ Mano draugas Bezenbergeris. *Garbusis Šilokarčemos pilietis*. Šilutė: Šilutės Hermanno Sudermanno literatūrinės kraštotyros klubas, 2007, 126–128.
- ⁴⁶ Linas Tamulynas. A. Bezenbergerio archeologiniai tyrinėjimai Klaipėdos krašte. *Lietuvos archeologija*. 15. Vilnius, 1998, 249.
- ⁴⁷ Ten pat, 252.

- ⁴⁸ Daiva Kšanienė. *Muzika Mažojoje Lietuvoje: lietuvių ir vokiečių kultūrų sąveika* (XVI a.–XX a. 4 dešimtmetis). Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2003, 37.
- ⁴⁹ *Lietuvių liaudies dainų katalogas*. Vilnius: Vaga, 1972–1986.
- ⁵⁰ M. Biržiška apie šią dainą rašo: „[...] tame rinkinyje bemaž prie visų dainų pažymima: Bedarf [Praecentor in Kalninken] [...], bet šioji daina, rinkinio pati pirmoji, neturi savo kilmės pažymėjimo“. M. Biržiška taip pat nurodo Bartscho *Dainų balsuose* spausdintą šios dainos variantą ir komentuoja, kad Bohlenas ją bus gavęs „bene iš Beerbohmo“. Žr. *Liudo Rėzos Dainos* [...], p. 86. V. Kalvaitis nurodo, kad ši daina „Kintų par. R. [Rėza – L. P.] iš Karaliaučiaus karališko knygino rankraščio“. Žr. *Prūsijos lietuvių dainos*. Surinko Vilius Kalvaitis. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, 277. Bartschas šią ir BDB 305 dainas vertino taip: „Abi dainos, kaip rodo turinys ir ritmas, nėra senos. [...] Mes bent jau negalime sakyti, kad joje būtų „svetimų sąskambių“, ir taip pat įdedame į rinkinį“. Žr. BDB 662.
- ⁵¹ BDB 645–660.
- ⁵² *Prūsijos lietuvių dainos* [...], p. 349–358.
- ⁵³ NPrBI I, 1858, 306.
- ⁵⁴ *Dainų balsai*. Melodieen litauischer Volkslieder, gesammelt und mit Textübersetzung, Anmerkungen und Einleitung (...) herausgegeben von Christian Bartsch. Bd. II. Heidelberg, 1898, 295–296. „Autorius turėtų būti kunigas H. [Hertelis] iš Aulavėnų prie Įsruties. Nenorėjau jos išmesti, nes ji jau paplitusi žmonėse“. Žr. BDB 662.
- ⁵⁵ Johann Ferdinand Schlez (1759–1839) – vokiečių kunigas, dirbęs Aukštutiniame Hesene, pedagogas, mokyklinių vadovėlių autorius, jaunimo ir liaudies poetas. Teologiją studijavo Jenos universitete. Mirus tėvui, perėmė jo pareigas ir kunigavo. Kai kurie jo eilėraščiai tapo dainomis. Prieiga per internetą: http://de.wikisource.org/wiki/Johann_Ferdinand_Schlez [žiūrėta 2011-10-05].
- ⁵⁶ *Liudo Rėzos Dainos* [...], p. 86. Pastabose nurodomas, kad tai yra kūlimo daina – *Drescherlied*.
- ⁵⁷ Prieiga per internetą: http://www.zhdk.ch/fileadmin/data_subsites/data_ims/Publikationen/Texte/jaeggin/h5.pdf [žiūrėta 2011-09-05].
- ⁵⁸ *Lietuvininkų žodis*. Parengė Kazys Grigas, Zita Kelmickaitė, Bronislava Kerbelytė, Norbertas Vėlius. Kaunas: Litterae Universitatis, 1995, 34.
- ⁵⁹ *Eit mergeli pajūriais*. Anos Mažeivos padainuotos Klaipėdos krašto dainos. Sudarė Lina Petrošienė ir Jonas Bukantis. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2006, 77.
- ⁶⁰ Būtina pabrėžti, kad patikimų žinių apie daugiabalsio dainavimo tradicijos egzistavimą Mažojoje Lietuvoje nėra.
- ⁶¹ *Lietuvių liaudies dainynas* V. Vestuvinės dainos 3. Vilnius: Vaga, 1989, 408.
- ⁶² Jadvyga Čiurlionytė. Ch. Bartscho melodijų rinkinys „Dainų balsai“. BDB 24.
- ⁶³ LLDK 4. Istorinės-socialinės dainos. Vilnius: Vaga, 1980, 207.
- ⁶⁴ Paveikslėlis imtas iš: A. Schleicherio laiškas iš Lietuvos P. Šafaříkui. [...], p. 732.
- ⁶⁵ Adolfas Sabaliauskas. *Augustas Schleicheris*. [...], p. 26.
- ⁶⁶ Ilja Lemeškin. Vietoj pratarinės (I). *Lituanistinis Augusto Schleicherio palikimas*. I tomas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008, 11.
- ⁶⁷ *Lietuvių liaudies dainynas* XI. Vestuvinės dainos 5. Vilnius: Vaga, 1996.
- ⁶⁸ *Prūsijos lietuvių dainos* [...], p. 2–3.
- ⁶⁹ *Lietuvininkai* (Apie Vakarų Lietuvą ir jos gyvenotojus devynioliktajame amžiuje). Paruošė Vacys Milius. Vilnius: Vaga, 1970, 375.
- ⁷⁰ *Lietuviškos dainos*. T. I. Užrašė Antanas Juška. Tekstus paruošė A. Mockus. Melodijas paruošė J. Čiurlionytė. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1954, nr. 311.
- ⁷¹ *Dzūkų melodijos*. Sudarė ir parengė G. Četkauskaitė. Vilnius: Vaga, 1981, 218.
- ⁷² *Atvažiuoja kalėdos*. Advento-Kalėdų papročiai ir tautosaka. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 2000, 66–67.
- ⁷³ Lina Petrošienė. *Vaikų dainuojamoji tautosaka Mažojoje Lietuvoje*. [...], p. 79–105.